

NECATİ ÖNER'İN FELSEFE PROBLEMLERİ DERSİNDE TUTTUĞUM DERS NOTLARIM VE BİR KISA DEĞERLENDİRME

Aytekin ÖZEL*

MY COURSE NOTES THAT I TOOK NOTES IN NECATİ ÖNER'S COURSE CALLED PROBLEMS OF PHILOSOPHY AND A BRIEF EVALUATION

Özet

Bu çalışmada, Prof. Dr. Necati Öner (1926-2019) hocamın anısına, ondan, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D. Felsefe Tarihi programı 2000-2001 ile 2003-2004 Bahar Dönemleri için açmış olduğu Felsefe Problemleri adlı derslerini alırken tutmuş olduğum ders notlarımı yayınlayacağım. Bunların, hocanın diğer eserlerine gerek örnek gerekse açıklama bazında küçük bir katkı sağlayacağını düşünmekteyim.

Anahtar Kelimeler: Necati Öner, ders notu, mantık, felsefe, Türkiye'de Mantık.

Abstract

In this study, in the memory of my teacher Necati Öner, I publish my course notes taken notes by me in his course. The teacher opened two course for the spring terms 2000-2001 and 2003-2004 by name of Problems of Philosophy for the programme History of Philosophy in the department of Philosophy and Religious Sciences at Ankara University. I took both the class. I think these notes will contribute to understand his other studies.

Keywords: Necati Öner, course note, logic, philosophy, logic in Turkey.

Giriş

Bu çalışmada, Prof. Dr. Necati Öner (1926-2019) hocamın anısına, ondan, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D. Felsefe Tarihi programı 2000-2001 ile 2003-2004 Bahar Dönemleri için açmış olduğu Felsefe Problemleri adlı derslerini alırken tutmuş olduğum ders notlarımı yayınlayacağım. Bunların, hocanın diğer eserlerine gerek örnek gerekse açıklama bazında küçük bir katkı sağlayacağını düşünmekteyim. Öte yandan onun ardından bir şeylerin eksik kaldığı düşüncesine kapılmamak için bu çalışmayı yapmaya karar verdiğimi belirtmek isterim.

Burada yayınladığım ders notunu, tuttuğum haliyle olduğu gibi yazdım ama cümlelerin anlamlı olabilmesi için bazen çok küçük tashihler yapma gereği duydum. Bunun dışında şunu da belirtmeliyim: Hocanın derslerde bazen politik-dini konularda görüşlerini açıkladığı olurdu. Onları da not ettim. Ama bu çalışmaya eklemenin gerekli olmadığına karar verdim. Onları belki başka çalışmalarımda not edebilirim.

Ders Notlarım

Bilgi problemi işlenecek. İki hafta Seminer: Dünya Görüşü.

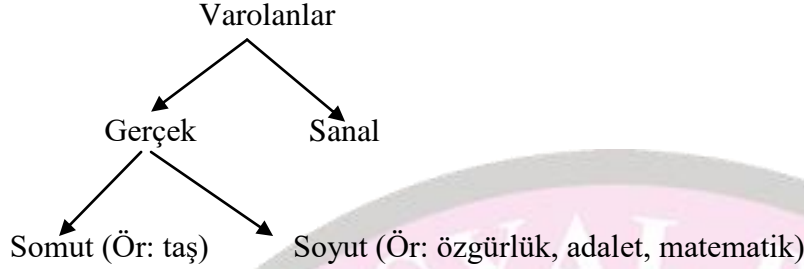
Bertrand Russell'ın aşağıdaki cümlesini tahlil ediniz:

“Felsefe yapmak henüz kesin bilgisi mümkün olmayan sùjeler üzerinde tefekkür etmektir.” (Bilgisayar çıktısıyla iki sayfayı geçmesin)

Dünya Görüşüm: Her felsefe dünya görüşüdür ama her dünya görüşü felsefe değildir.

* Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Mantık A.B.D., Doç. Dr.

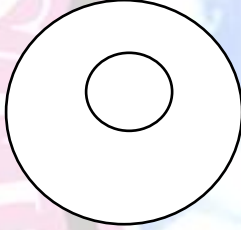
Bilgi: Varolan şeylerin zihindeki tasavvurudur. Yargıda bulunuyoruz. Varolan, hakkında hüküm verilebilendir. Dış dünya, benim zihnimin dışında varolandır. Bir de hayali varlıklar var. Dışarıdakiler, gerçek varlıklar. Allah, melek, gerçek, sanal değil, inancıma göre gerçek.

Bilen var bir de bilinen var (süje-obje). Burada süjeye de ilişki düşüyor, objeye de ilişki düşüyor. İdealistler süjeye tabidir, realistler de objeye tabidir. Rasyonalizme göre bilgi, doğuştan gelir, ampiristlere göre ise bilgi dışarıdan gelir.

Biz birey olarak, insan ferdi olarak bilmeyi nasıl başarıyoruz? Kavram genel bir şey. At genel bir şeydir, koşması ise hayali bir şeydir. Ama genelleme nasıl oluyor? Dışarıdan alınırsa fertte bir sezgiyle bütünü kavramasıdır. Zihinde bütünü kavrama sezgisi vardır. Algılarımızı bu kavram içine dâhil ederek elde ediyoruz. Örneğin at.

AT KAVRAMI

Atın bacaklarının kısa-uzun olması, İngiliz-Arap atı olması, bunların bütünü at kavramındadır. Küçük halka, at kavramının seçikliğidir. At hakkındaki bilgilerim, kavramın seçikliğidir. Bu, bütün kültürlerde aynıdır. Büyük halka, kavramın açıklığıdır. Bu, bütün kültürlerde farklıdır. Artık burada veteriner ile jokeyde at kavramı aynı değildir. Atı diğer objelerden ayıran ise seçikliğidir.

Kavramda açıklık (içerik), her insanda değişebilir. Bilgi arttıkça içerik, açıklık değişebilir. Biz kavramlarla fikir yürütürüz. O nedenle tartışmalar, hep kavramların içeriği ile ilgilidir. Bunların çoğu sosyal bilimlerdeki kavramlara yüklenen farklı anlamlardan kaynaklanır. Bunlar, hürriyet kavramında olabiliyor, dinde olabiliyor.

Seçiklik ise din deyince hukuk kitabının veya hürriyet deyince adaletin anlaşılması durumudur. Dini din olarak hürriyeti de hürriyet olarak anlamaktır.

(İnsan genel kavramdır, Ahmet ise özel bir kavramdır.)

Açıklık, eğitim, çevre, ferdin alış gücünden/kabiliyetinden dolayı farklılaşır.

(İnsan tabiatına en uygun yönetim modeli demokrasidir.)

Kavramlar tek bir varlığa delâlet ediyorsa özel, bir sınıfa delâlet ediyorsa genel bir kavramdır. Kavram, varolanın bütünü gösteriyorsa birincisel kavramdır. Kavram, varolanın bir halini gösteriyorsa ikincisel kavramdır. İnsan kavramı birincisel, onun halini ifade eden hürriyet ise ikincisel kavramdır.

Kavramlar, seçiklikleri bakımından bütün insanlarda aynıdır. Terimler, kültürlere bağlıdır. Açıklık, kavramların içeriğidir. Burada bilgiler insana göre değişir. Etrafımızda hep bilgi yağmurları vardır. İşte bu yağmurlar, o sahip olduğumuz kavramların içine giriyor.

Sahip olduğumuz bilgiler, temelde kavram topluluğudur. Bu kavramları ilişkiye sokuyoruz. Bütün ilişkileri bu kavramlarla yapıyoruz. İki tür hareketimiz var: bilinçli ve bilinçsiz. Bilinçliye örnek, füze yapımı, bilinçsizede örnek ise reflektörlerimiz. Bütün bilinçli hareketlerimiz bir bilgiye dayanır. Namaz kılmak, makine yapmak, devleti yönetmek buna örnektir. Bütün insani yatırımların temeli bir bilgiye dayanır. Kavramlardaki açıklık bizi yönlendiriyor ve birbirimizden farklı bilgiler elde ediyoruz.

Hayal bir canlandırma değildir ama kavramları zihninizde canlandıramazsınız.

Bilgiden eyleme geçmek için eylemden önce bir düşünme faaliyeti vardır. Yani kabul edilen zihin içindekilerden birini bilinçli olarak seçme vardır.

Eylemde zihnin ne gibi rolü vardır? Süje, arı obje var. Süjenin rolü ne? Burada zihnin bütün fonksiyonları rol oynar: Sezgi, kavram, düşünme, görme, duygular. En büyük rolü akıl oynar. Akıl ne? Descartes (1596-1650), doğruyu yanlıştan ayırma gücü, sağduyu diyor. Düşünce-anlama, olaylar arasında bağ kurma yetisidir. Sözlüklerde bu var. İşte insanı diğer hayvanlardan bu ayırır.

Özdeşlik ilkesi: A, A'dır. Bir şey neyse odur. Buradaki şey, objeye delâlet eder. Zihinde böyle. Zihinde özdeşlik vardır ama gerçekten dışarıda bu var mıdır, bu tartışmalıdır. Zihinle nesne arasında ontolojik bir özdeşlik var mıdır, Parmenides-Herakleitos tartışması yani. Akıl için kaçınılmazdır, dışarıda nasıldır? Leibniz (1646-1716) âlemde özdeşliği savunur. Ama Hegel (1770-1831), oluşu kabul eder.

Zihin kavramlarla düşünür. Bu tam Aristotelesçi bir yaklaşımdır.

Aynı konuya, aynı hassasın, aynı zamanda, aynı şartlarda aynı ilişki içinde ait olması ve ait olmaması mümkün değildir. Bu Aristo'nun çelişmezlik tanımı. İnsan zihninin en hassas olduğun ilkedir bu.

Levy-Bruhl ilkel insanın bizden farklı bir zihniyete sahip olduğu kanaatine vardı. Son çalışmalarında da bu kanaatinden vazgeçiyor.

Üçüncü halin olmazlığı ilkesine birtakım itirazlar oluyor. Bu konuda ilk fikir Lukaszewics'e aittir. O dördüncü halin imkansızlığını koydu.

Reichenbach ihtimaliyet teorisini kurdu.

Sonsuzluk söz konusu olduğunda üçüncü halin olmazlığı ilkesi geçerli değil.

Bilgi türleri: Dini bilgi, felsefi bilgi, bilimsel bilgi, sanatsal bilgi, gündelik bilgi (düzensiz bilgi) ve okkült bilgi. En çok toplumu etkileyen bilimsel bilgi ile dini bilgidir.

Okkült bilgi, dinden en fazla istifade eden bu bilgi türüdür.

Milli kültür-evrensel kültür ayrımı yanlıştır. Asıl olan ortak kültür-özü (hâs/milli) kültür ayrımıdır. Milli kültür, bizi biz yapan, bir milleti millet yapan unsurlardır.

İlk ilim sınıflamasını Aristo yapar. Üç grupta yapıyor: 1- Teorik (metafizik, fizik, matematik) 2- Pratik (ahlak, ekonomi, politika) 3- Üretken bilimler (retorik, poetik, diyalektik).

İslam filozofları bu üçlü tasnifi esas almışlardır. Farabi, *Tahsîlü's-Saade* eserinde Aristo'nun teorik ve pratik kısımlarını almıştır. Ona göre ilimler ikiye ayrılır. Ancak o, *İlimlerin Sayımı* adlı eserinde ilimleri beşe ayırır: dil ilmi, mantık ilmi, talili ilimler, tabiat ve ilahiyat ilimleri, medeni ilimler ve fıkıh.

İbn Sina da aynı. O da Aristo'dan ve Farabi'den mülhem olarak teorik ve pratik ilimler diye ikiye ayırıyor. Bilimleri değerlendirmeye alıyor: Tabiat ilimleri aşağı ilimler, riyazi ilimler (matematik) orta, ilahi ilimler yüksek. Bu çok kötü bir değerlendirme.

Gazali ilimleri, şer'î ve gayr-ı şer'î ilimler diye ikiye ayırır.

Dilthey, bilimleri ikiye ayırır: 1- Manevi ilimler (dil, tarih, edebiyat) 2- Maddî ilimler (matematik, astronomi, fizik, kimya, biyoloji).

Comte'a göre tarih bilim değildir. Çünkü bilim tecrübe metodunu kullanır. Tecrübe metodunun üç yöntemi vardır: 1- Gözlem 2- Deney 3- Varsayım. Bunu en iyi ifade eden Claude Bernard'tır. *Tıbb'da Tecrübe Usulü'nün Tedkikine Giriş* tercüme edildi. Çok meşhur bir kitaptır. Kitabın ilk 90 sayfası bizim okuyacağımız teorik kısmıdır.

Dilthey'e göre manevi ilimlerin metodu farklıdır, maddi ilimlerin metodu farklıdır. İlkinin metodu anlama metodudur, diğerinin ki açıklama metodudur.

Roger Bacon "Arapça bilmeyen bilim yapamaz" diyor.

Türkiye'deki Üniversitelerde:

Temel Bilimler: 1- Matematik-Mantık 2- Astronomi, Fizik, Kimya, Biyoloji 3- Sosyoloji, Psikoloji, Tarih (Arkeoloji tarihin içinde).

Uygulamalı Bilimler: 1- İstatistik ve bunların dalları 2- Mühendislik, tıp, veterinerlik, tarım, eczacılık ve bunların dalları. 3- Hukuk, ekonomi, politika, eğitim (spor ve askerlik dahil) ve bunların dalları.

Bu bilimlerin nev'i şahsına münhasır özellikleri nelerdir?

- 1- Sağlam ve güvenilir.
- 2- Dil, ırk, din gözetmeksizin geçerli, evrensel, insanlığın ortak malıdır. Alelade bilgidir farklıdır.
- 3- Sistemlidir.
- 4- Kendi teorisini değiştirebilen, tekâmül edebilen bir özelliğe sahiptirler.
- 5- Belirli bir metoda sahiptirler.

Kanun, kesin bilgi demektir.

Bilim nitelikleri, niceliğe çevirir. Bilim objektiftir. Evvela objesi vardır. Ve tarafsızdır. Bütün bu vasıflar akla dayalı bir bilgiye dayandığını gösterir.

Cumhuriyetin ilk döneminde kitaplar çeviridir ama adam bunu söylemez.

Sanatsal bilgi, nasıl bir bilgidir. Tabiatı olmayanı ortaya koymaz. Sanatçı ortaya koyuyor. Ama yine de tabii olan hakkında dolaylı olarak bilgi veriyor.

Normalde renkler doğada varolanlardır. Bu renkleri doğuran dalgalar da tabiatı varlar. Yedi rengin birbiriyle ilişkisi mümkün. İşte sanatkâr (ressam), bu ilişkiyi sezip kurgulayabilen insandır. Ressam ancak o ilişkiyi görebiliyor (ama yorumlamıyor). Onun sanatın bütün dalları diğer bilgi dallarına nazaran sübjektiftir. Sanatkâr, çoğunluğun estetik zevkine hitap eden ama onların görmediklerini ortaya çıkarıyor.

Müziyen ses dalgalarını tespit ediyor. 7 esas sestem hareket ediyor. Bizim Türk musikisinde 24 sese kadar çıkıyor. Bu da sübjektiftir.

Sanat eserlerinin varlığı tamamen yapana bağlıdır. Bilimin zıddına oluyor yani. Çünkü bilim tarihinde birbirinden habersiz bir şekilde şey keşfedilebiliyor. Onun için bilim eseri objektif olabiliyor. Oysa birinin yaptığı sanat eserini o yapmasaydı kıyamete kadar o sanat eseri keşfedilemezdi.

Peki, mimaride ne var? Mekân parçaları var. Bilimle alakası yok, mühim olan taslağı görüp çizmek. Kopya edebilirsin ama sen onun aynısını yapamazsın. Heykeltıraşlık da öyledir.

Şiir ile edebiyat resimden, mimariden farklıdır. Şiir varolanı seziyor, onu güzel ifade ediyor.

Peki, sanatların fonksiyonları ne? Estetik. Başka ne? İnsanın diğer bilgi dallarına dayanarak herhangi bir yapacağı eylemde aktın meydana gelmesi için onu bir havaya sokmak. Bilimde başarılı olmak da bir havaya sokar sanat eseri de öyle. Süleymaniye ile burada kılınan namaz farklıdır. Seni sıkıntılardan uzaklaştırıyor. İlahi bir havaya sokuyor. Mehter marşı da öyledir.

Bizim kültürümüzde resim yok ama minyatür var.

Milli kültür-evrensel kültür ayrımı doğru değildir. Çünkü örneğin Fransız kültüründen bahsederken Descartes'tan veya Broglie'den bahsetmemek olmaz. Ama onlar aynı zamanda evrensel. Yine Mimar Sinan'ın eserleri Türk milletinin damgasını taşır ama universal bir değere de sahiptir. Bunun yerine özgü kültür-ortak kültür ayrımını kullanmak gerekir. Özgü kültür bir milleti millet yapan, bir toplumu kendisi yapan unsurdur. Nasıl fertleri benler ayırırsa toplumları da özgü kültürler ayırır. Ortak kültür ise insanlığın ortak malıdır. Her milletin ortak kültürünün kullandığı kısmı, onun millî kültürüne dâhil olur. Bu bakımdan milli kültür için sadece o milletin damgasını taşır ifadesini kullanmak yanlış olur. Bir milletin milli kültürü hem özgü hem de ortak kültürden oluşan bir bütündür.

Ortak kültürün sağladığı ortam, özgü kültürün değişmesine sebep olur.

Bilim ve teknoloji de ortak kültür niteliğindedir.

Kavramları birbirine bağlıyoruz ve asıl düşünce orada başlıyor. Önce kavramı elde ederiz. İki kavram arasında ilişki kuruyoruz ve hüküm vermiş oluyoruz. Bu hükümler arasında bağ-ilişki kurup bilgi elde ediyoruz. Bilgi edinme böyle oluyor. Zihnin bilgi edinmede iki yürüyüşü var. 1- İstidlal (öz Türkçesi çıkarım, gidim) 2- Intuition (eski tabiriyle hads), yeni Türkçe'de sezgi biraz yanlış bir terimdir. Çünkü burada direk kavrama vardır. Buna iç görü denilebilir.

İstidlal, ya dedüksiyon ile olur ya da endüksiyon ile olur ya da analogi ile olur. Dedüksiyonun eski tabiri, ta'lil-istintac'tır. Tümdengelim demiyorum, çünkü o biraz problemlidir. İki tür dedüksiyon vardır: mantık ve matematik. Endüksiyonun eski tabiri istikra'dır. Tümevarım doğrudur. Analoginin eski tabiri, temsil'dir. Öz Türkçe'de benzetmedir.

Sezgi kelimesi de Türkçe'de problemlidir. Çünkü felsefi sezgide apaçık bir şekilde anlamak, kavramak vardır. Bunun, Tanrı'yı kavramak gibi metafiziksel sezgi, rasyonel aklı sezgi gibi türleri de vardır.

Gazali'den önce mantık okumak küfür Gazali'den sonra ise farz-ı kifaye kabul edilmiştir.

Postula kabul edilen şeylerdir. Aksiyom ise zorunlu olanlardır. Aksiyomlardan teoremler kurulur.

Önemli olan postulayı doğru kabul etmektir. Yoksa o postula mutlak doğru değildir.

Mantık ile matematik dedüksiyon arasında farklar vardır. Kimine göre mantık sadece totolojidir. Kimine göre matematikteki dedüksiyon yeni bilgi verir. Zaten matematik sürekli gelişen bir bilimdir. Hep yeni bilgiler vermektedir.

Bir tam tümevarım vardır bir de eksik tümevarım vardır. Bilimin metodu eksik tümevarımdır. Tümevarım temellendirilmesi önemli bir felsefe sorunudur. Bununla ilgili dilimize çevrilmiş önemli bir kitap vardır: Lachelier, MEB'ten çıktı. Bu filozofun orada bir çözüm yolu vardır. Ama karışık bir kitaptır. O filozof diyor ki 1- âlemde bir düzen vardır, böyle olunca bir köşesini belledin mi her yerde aynıdır, tabi, bir izah tarzıdır bu. O nedensellik kanununa dayanıyor. 2- bir de amaçsal bir sebep vardır. Âlemde sistemler vardır karşılıklı olarak, yani bir köşesinden tutundun mu ötekisini getirirsin. Ama 20. Yüzyılda bu determinizm çatlamıştır. Evvela mikro âlemde tabi. Şu Nobel ödülü alan Heisenberg, o diyor ki, bir nötronun hızını ve yerini aynı anda tespit edemezsin. Tespit edersin ama olası, varsayımsal olarak yaparsın. O diyor ki bu tabiatın yapısından kaynaklanır. Yani olasılık vardır diyor. O zaman mikro âlemde mikro indeterminizm vardır. Tabi bu bir teoridir. Bunun karşısında olanlar da vardır. Onlar da Nobel ödülü almışlardır. Ama bu tartışma bile âlemde mutlak bir determinizm olduğu görüşünü bile çatlatır. Emile Boutroux'un zorunsuzluğu tercüme edildi, ona bakınız.

Sonuç

Türkiye'de mantık ve felsefe müktesebatına hem Batılı hem de Müslüman dünyadaki çalışmalara yönelerek ciddi ve örnek metinler üreterek katkıda bulunan Prof. Dr. Necati Hocamdan tuttuğum bu ders notlarım, onun özellikle *Felsefe Yolunda Düşünceler* (Öner, 1999) adlı kitabında topladığı çalışmalarının gerek örneklenmesine yönelik gerekse kapalı kalmış bazı hususların aydınlatılmasına yönelik küçük bir katkı sağlayacağını düşünmekteyim. Çünkü hocanın yazılarını okuyan bir kişi, onun akademik bir metni inşa ederken ne kadar titiz davrandığını rahatlıkla görebilir. Ama ders anlatırken daha serbest ve daha doğrudan bir akış/akt gerçekleştiği için o yazılarında ele aldığı meselelerin daha net anlaşılması söz konusu olabilmektedir.

Kaynakça

Öner, Necati, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Akçağ, Yay., Ankara 1999.